

NEKOLIKO ČRTIC IZ ŽIROVSKE FARE IZPOD PERESA LOVRENCA OBLAKA

V isti zapuščini kot Antona Dolinarja *Opis lučinske krajnije iz leta 1870* (prim. Loški razgledi 31, 1984, 147—157) se je ohranil tudi rokopis z naslovom *Nekoliko črtic iz Žirovske fare*, vendar brez očitnih podatkov o času njegovega nastanka in njegovem avtorju. Na koncu stoji le podpis: Oblak. Obravnava problematike in stil pisanja navajata na misel, da je nastal nekako v istem času kot Dolinarjev omenjeni Opis in ga je I. Vesel dobil v roke med svojim službovanjem v Poljanah ali sta se z Oblakom tam vsaj seznanila.

Toda, kdo je podpisani Oblak? Predvidevanja, da gre za katerega župnikov, kaplanov ali nemara učiteljev v drugi polovici 19. stoletja v Žireh, ni rodilo sadu. Naj bi bil torej Žirovec? Vendar ljudski spomin ali doslej znani zapisi o njem niso vedeli ničesar povedati. In vendar vse kaže, da bo tako. V šematiziranih ljubljanske škofije je najti podatke o *Lavrentiusu* (= *Lovrencu*) *Oblaku*, rojenem v Žireh 4. avgusta 1849. V duhovniku je bil posvečen 30. julija 1872, v šematizmu za leto 1873 je predstavljen v rubriki kot študent četrtega letnika teologije, isti viri navajajo, da je bil kaplan na Krki na Dolenjskem (1876, 1878, 1879), v Cerkljah na Gorenjskem (1887) cooperator (= kaplan) in cooperator parochi (= župnijski kaplan) v Moravčah, kjer je umrl 29. novembra 1889. To pa je tudi vse, kar je bilo mogoče doslej ugotoviti o njem. Da gre prejkone za pravega Oblaka, sklepam ne le iz njegovih generalij, ampak tudi da je bil po letih in študiju vrstnik in ne le rojak Antona Dolinarja, ki se je lotil popisa svoje »domačije«. Mesto shrambe in ohranitve rokopisov daje slutiti, da je šlo za zaroček neke organizacije domoznanske-

ga pisanja o Poljanski dolini, vendar je bila že v kali zatrta. Morda je nadaljnje načrte preprečila prav premestitev I. V. Vesela, v čigar zapuščini se je pisanje A. Dolinarja in L. Oblaka ohranilo, iz Poljan, kjer je služboval kot kaplan v letih 1868—1869, na drugo delovno mesto. Ponuja se misel, da je tedaj še živel spomin na Slovenskega romarja, ki ga je v Žireh »spravil na svetlo« leta 1857 tedanji žirovski kaplan Jernej Lenček, in je omenjena trojica skušala nadaljevati njegovo tradicijo. Otipljivih dokazov za tako mnenje ni, mogoče se je sklicevati le na zglede.

Medtem ko A. Dolinar precej prostora posveča materialni kulturi Lučin, se L. Oblak zadržuje predvsem pri opisu duhovne kulture v Žireh pred približno stopetnajstimi leti. Ne more si kaj, da bi se ne spotaknil ob njihovo starokopitnost, kakor pravi sam, ohranja veliko dragocenih podatkov iz prve roke o njihovem verovanju in družinskem življenju, razmerju med starši in otroki ob pomembnih življenjskih vprašanjih in nekaj drobcev iz življenjskega cikla (rojstvo, ženitovanje, smrt). Pomembno pozornost v okviru svojega zapisa posveča jeziku in zaslugi, da ga »ljudstvo« ni kaj popačilo« z nemškovanjem, prišteva duhovnikom. Spušča se celo v označbo naglasa žirovskega govora. Žal, tudi pri pisanju o slovstveni folklori bralcu zbuja obžalovanje, zakaj se ni stvari lotil bolj temeljito, saj je iz navedenega čutiti, da je razpolagal z bogato vednostjo tudi o njej. Na koncu daje priznanje mladini, da je dovolj sposobna za šole, vendar pa ga boli, da veliko talentov propade zaradi kratkovidnosti marsikaterih staršev.

Črtice iz žirovske fare Lovrenca Oblaka so kljub svoji kračini in orisnosti pomemben etnološki vir za duhovno in socialno kulturo Žirovcev v drugi polovici 19. stoletja. O materialni kulturi morejo pričati tudi predmeti, o ljudeh in njihovih medsebojnih odnosih pa le (zapi-

sana) beseda. Zato se njihove najdbe še toliko bolj veselimo.

Za pomoč pri iskanju podatkov se zahvaljujem N. Gspan in J. Munda z ZRC SAZU.

Marija Stanonik

NEKOLIKO ČRTC IZ ŽIROVSKE FARE

Žirovska fara ima čez tri tisoč duš; prebivalci so kmetje, ki v ravni prav dobro shajajo, po hribih pa jih pritiska marsikatera nadloga, ktere so pa kmetovalci sami dostikrat krivi. Ravnajo se strogo po starem kopitu; sin pravi, tako je delal moj oče, tako je sejal, tako je oral, kosil itd. Imel je več skušnje, kakor jo imam jaz ali kakor jo imajo tisti gospodje, ki hočejo nas kmete o poljedelstvu učiti, pa sami še za drevo (plug) držati ne znajo; in tako tudi napredka pri njih ne najdeš. Pač marsikdo bi si lahko opomogel pri živini, pri sadju, ko bi svojo več vedel in hotel dalje gleštati, ali tako naš hribovec dostikrat nima sol-da, da bi si kupil soli; kaj pa potem davek pravi?! Le pogostokrat rubežen pojje. Če se praša, zakaj se vse le po starem ravna, bi jaz na dva kraja rešil prašanje: 1. ker imajo naši ljudje silo malo olike, brati zna komaj dvajseti (v zadnjih treh letih se je sicer tukaj obrnilo na bolje, ker že vsaj otroci v šoli kaj pridobijo) in 2. ker nihče noče na lastne stroške vpeljati kaj boljšega, no-vega, da bi tako svojim nevednim in neverjetnim Tomažem v djanji pokazal, da tudi gospod ve, kako se bolje gospodari. Pa saj je to najti povsod, v večji ali mali meri še pri slovenskih kmetih, tedaj naj neham o tem. Omenim naj pa, da če-ravno bi tujec naše ljudi, posebno iz hribov sodil za nekakošno divje, so vendar prav pobožni, zraven pa tudi imajo mnogo vraž; da drugo bolj natanko izpeljem, naj navedem tu nekaj vraž, na ktere ti veruje naš kmet, kakor na kako versko resnico.

Ta ti zna zagovoriti prisad; oni ti ozdravi kravo nad kruhom, potresenim s soljo moleč, in ga križajoč, ktere ga da potem kravi zavžiti. Dobijo se, ki kravi »naredijo«, da ima rudeče mleko, da se sama sesa, da ciba, da noče mleka dati; drugi umejo včarati, da se pri mleku ne naredi smetana, da se noče »v pinji storiti«, ali vmesti, da je slabo maslo itd. Zopet drugi možje zna-jo narediti, da otroci bolehajo, da žito ne rase. Znajo ti »zavelati« voz, to je: ga vkleti tako, da ga ne zmore nihče premakniti; tudi se »naredi«, da komu hiša zgori. Vsemu temu so tudi nasprotne umetnosti, ki jih umejo posebni ma-zači ali klateži, ki terdijo, da zagovore tudi gadu, da jih ne piči itd. Ako tat komu kaj ukrade, že škodenec poprašuje, kje bi se najdel oni, ki bi znal tatu zagovoriti, da bi nazaj prinesel ukradeno reč. Tat prinese reč ravno na tisti kraj nazaj, kjer je bil vzal, in ako ga med potjo, ali ko prinese nihče ne ogovori, mora počiti, oba pa tat in oni, ki mu je zagovoril sta pogubljeni v tem slučaju. — V človeško kri pomočena krogla, go-tovo zadene zajca, ako vanjga pomeriš, če si se pa zmotil, da si mislil, da meriš v zajca, meril si pa proti človeku, krog-la v tebe nazaj prileti in te ubije. — Kadar hudo gromi, v oblake streljajo in s tem odganjajo hudo uro. Streljati se pa mora na kakem bolj visokem griču. — Veliko se ti ve povedati o strahovih, spominih, škrtatih, povodnjih možeh, belih kačah, o kušarju itd. — Lastovke ne smeš ustreliti, če jo, ti pogori hiša. — Maček je na pol hudiča in se po noči

Nekoliko črtic in žirovske fare.

Žirovska fara ima č.e. to tisuč duš; prebivani so
kmetje, ki v ravni prav dobo skajajo, je krišča pa
jih pridiska marsiktera avdlaša, kteri so pa kmets.
valci sami dostokrat krišči. Ravna je se strogo po
starem koptu; sin pravi, tako je bilaj, raj oči, tako
je rajal, tako je oral, kviit itd. Inel je včr. sčuo.
nji, kakor p. imam jar, ali kakor je imajo teli go.
spodje, ki krišče nar kmets. a pojednostov. učiti,
pa sami se nar drvo (plav) delati se najajo; in ta
ko taci napredka pri njih ni najdeš. Dva marsikter
bi si letno sponzjel pri žirovi, pri sadju, ko bi
svoje ne vedel in hotel rajje gladiati, ali tako nar
krišča so spalikrat nivera sčeta. Da bi in kupil soli;
kaj pa potem, dand. pravi v! se pojednostov. na
keren rajje, če se prasa, kaj se vse č. po sta.
sem ravnaj, ki jar na dva kraja sečil prava nje.
z. ki imajo nar žirje vilo male rlike, brati
una boma. krajseti (v nabrojih krah letih se je
sčuo naraj, sčuo nar rajje, ker ne vsaj obreci v
sčuo naraj, sčuo naraj) in z. ker nitiče, nove na lastne
sčuo naraj, sčuo naraj kraj krajsete, novega, da bi tako
sčuo naraj, sčuo naraj in n. verjetnim Tomarim sčuo naraj
poharal, da taci gospod ne, kako se bi rajje gospo.
bari. Da raj je to rajti povod, v sčuo naraj, mali
mri se pri stonovskih kmetih, kraj naj netiam
o tem. Tomarim, naj prav, da č. ravno bi tajce naraj
gled. povod in krišča sečil na, nekakšno žirje,
sa vendar prav pobornim, v raven pa tudi imajo mnogo
oral; in druge kraj, naranka inpežev, naj narajden

spreminja — Ako sova okoli hiše poje, pomeni, da bo iz hiše kdo v kratkem umrl; sovo dražiti je nevarno, kajti zakadi se ti v glavo, in če jo udariš, naredi se jih več iz nje, ter te še huje nadlegujejo. — Nektera ženska ima take oči, da človeka koj »vroči«, to je, če ga z svojimi očmi pogleda, naredi ga, da je kakor hudo pijan, ali pa na drugi način hudo bolan. Da se taka bolezen prežene, mora bolnik trikrat skozi obroč po vseh štirih sem tertje iti, pa odleže — Dobijo se, ki znajo kopati zaklade, vedo, kje so, in umejo hudiča v »ris poklicati« itd.

Zraven tega imajo posebno navado otroke strašiti; npr. če otrok pri mizi z nogami zvoni, pravijo, da hudiča ziblje; — če v kaki luži ali na močvirnatem kraju tolče po tleh, da se krog škrofi, svarijo ga, rekoč, da se mati Božja joka; — če otročaj nož z ostrino po koncu postavi, opomnijo ga, da si hudič kremplje brusi; — če je malo dete nepokojno, svari ga mati rekoč: angeljček se joka; — če gromi, pravijo: Bog se »krega« itd.

Če pogledamo kaj v domačo življenje, je hišni gospodar, ali oče familije, vodnik v vseh rečeh; on tudi naprej moli zjutraj in zvečer; pred jedjo in po jedi; če je pa prvorojenec že odrasel, molitev on prevzame, ter tudi v gospodarskih rečeh navadno zvonec pri hiši nosi. Kmet naš je, čeravno ne ve ravno zakaj, nekakošno mošk, da ošaben, se rad lišpa; posebno pa ženska mora imeti posebno lepo obleko v nedeljo.

Če se možak nekoliko vpijani, je med tovarši kaj mehke, rad kaj pobožniga govori itd.; mladina se pa rajši v takem kaj spodtıkljivega pogovarja, zabavlja in se pretepa. Če je kmet jezen, našteje ti priimkov, da jih komaj neseš; kakor: guncvet, žaba, krota, mrha, krtinja, kajon, zlodej, hudir; počesti te tudi s hudičem in z drugimi kompozicijami. Mladina ima slabo odgojo, posebno jej škoduje paša; tam je otrok sam med živino; pride skupaj tudi z drugimi pastirji, pastircami, razne starosti in — otrok se dostikrat pri takih okolišinah spridi. Da bi pač stariši to premislili! Sicer skrbe naši starši za nedolžnost svo-

jih otrok na smešne načine, kar nima nikakošnega uspeha; da le enega povem, je redko kdaj slišati, to in to leto, ta in ta dan si bil rojen, ampak še odraslemu sinu mati le pravi: ko so te prinesli, ko so te ujeli, ko smo te dobili, mlajšim tudi: ko smo te kupili itd. Po krstu botra materi speče pogačo, štruče in belega kruha; sicer po krstu kaka pojedina ni navadna, pač pa po pogrebu napravljajo osmi dan kosilo, ali sedmino, na katero povablajo pogrebce, sosedo in sorodnike, in pri kretih tudi beračem miloščino delijo. Zakonski se morajo varovati, da se iz otrok svojih sosedov kaj ne norčujejo, ako so morebiti kaj pohabljeni, kajti potem oni sami dobijo krevljaste in slabotne otroke, ker so se nad sosedovimi »pregrešili«. Zenitovansko opravilo narejajo na poseben način; med drugim mi to dopade, da imajo svatje posebne plašče, in da nevesta, ki pride od svojega doma na ženinevega, ima moško suknjo in klobuk na sebi.

Do duhovnov ima naše ljudstvo posebno spoštovanje in zaupanje; zatorej tudi vsakdo od svojega sina, ako ga da v šolo, zahteva, da naj bo »gospod«, kakor sploh duhovne imenujejo, kajti vsakteri drugi svetni gospod jim je volk, posvetnjak, oderuh, lahkoživec, goljuf i. v. e. Zatoraj pa tudi verujejo da imajo duhovni posebno moč čez nator; tako vejo pripovedovati da so tu ali tam gospod fajmošter ogenj »panali«; da pred kacimi 12 leti, se spominjam, je bil v stari Oslici nek gospod, k kateremu je vse vrelo, kajti slovel je, da zna ozdravljati boleznj na živih in neživih stvareh. Hodili so k njemu bolni vsake vrste, gospod jim je pa dajal blagoslovljene vode, ali kali, da so jo pili; nosili so k njemu krompir za seme, ker je takrat hudo pri nas bolehal, in gospod ga jim je blagoslavljaj — in če so se pri nas sosedje ob nedeljah pogovarjali, da gospodov »žegen« ne pomaga nič kaj, se je oglasil kaki postaren možiček, češ da je preverjen, da pomaga, ako imaš le terdno vero, da bode pomagalo, in da s tem prepričanjem k in od gospoda greš. Od kod izvira to zaupanje do duhovnov, odkod pa ono sovraštvo do svetne gospode, ka-

že nam še vedno v novi obliki sedanji čas, saj so prvi prav dobrotniki in duhovni očetje svojih ovčic, med tem ko je posvetna gosposka zopet prav vredna karakterističnih svojih imen. Duhovnom se ima tudi naše ljudstvo zahvaliti, da je še precej nepokvarjen jezik ohranilo, da ga ni kaj popačilo z nemškovanjem. Se-ve, da je tudi to nekaj veljavno, da je dalječ od mesta, da ne pride v dotiko z bolj nemškujočimi meščani.

Dokazovati, da je v naši fari slovensko ljudstvo doma, na dolgo in široko peljalo bi me pre dalječ; povem naj le nekoliko krajevnih, gospodarskih in drugih imen v pojasnilo.

a) Imena nekterih krajev Žirovske fаре. Ziri, Dobračeva, Stara vas, Nova vas, Mala vas, Ledinica (ali pri sveti Ani); Vrsnik, Breznica, Na selu, Goropeke, Sovra, Ledine, Vrh (ali pri sv. 3. Kraljih), Zavrac, Ušji konec. To so vasi vsaj z nekoliko hišami. Zdaj pa sledijo imena krajev, kjer je morda sama hiša, ali dve, pa ima kraj vendar svoje občę v fari znano ime: Na rovtu, Osojnica, Jarča dolina, Mrzli vrh, Žirovski vrh, Koprivnik, Martinov vrh, Na logu, V Krogu, Račeva (se imenuje dolina in potok, ki teče po nji), na Kljuki, pod Klanom (se imenuje prav zdrav in mrzel studenec, kakih 7 minut od Žirovske cerkve), za Pekrajem (kaj in od kod to ime? znamenjuje njivo nekega gospodarja Goropeške vasi, spod ktere izvira dober studenec). Osoja (pomeni sploh senčnat kraj, posebno pa pašnik na osojni strani Goropeškega griča) v Koritah, Zabražnik, Tabor, pod Klancem, Jezera (navadno: na jezerih, to je travniki v žirovski ravni ki so precej močvirni, menda ime od tod, ker je tam stalo nekđaj jezero, kjer je Žirovska ravan zdaj, kakor govorica gre); na Priklonu, (imenujemo kraj kjer stoji znamenje Kristusa Križanega, kjer se tedaj ljudje priklanĳajo). Kucelj (pomeni malo gorico), rebro (njenno protisolnčno stran) itd.

b) Imena nekterih hišnih ali gospodarskih imen: Lipnik, Lomičar, Mojškrč, Mojškrin, Mojškrinec, Picna, Meljc, Cufar, Snitovec, Muštr, Baševac, Krže, Ko-

čar, Balček, Kremžar, Petron, Homček, Mlakar, Bartelj, Corn, Matevžek, Cesen, Troha, Trček, Krogar, Maček, Bahač, Pavle, Golec, Krajer, Jakopč, Noč (gen: Noča), Ratajec, Miklavž, Šurek, Mrak, Debenec, Kamšek, Albreht, Žakelj, pri Katri, pri Jurju, Špiček, Bajtar, Kosem, Dolinar, Brence, Luka, Florijan, (Žirovec reče Färjen), Šušter, Petrač, Krošelj Jožef, Kucler, Homc, Boštjanc, Kavč, Balant, Župan (ime je ostalo pri hiši, pri županu, čeravno je izgospodaril že davno oni župan na tem svetu), Šinkovec, Osonjčar, Volšar (Vovšar), Srnačen, Celešnik, Gantar, Polonkar, Primec, Bende, Premetavec, v Kraju, Davanka (ime necega klateža) Baklja (žensko ime), Plastuh, Šimonček, Kralj, Tinčna, Vrbaneček, Tonec, Sova (gen. Soveta), Kos, Brcek, Štalar, Snopek, Mrovec (bolje menda Mrvec kakor: mrova mesto mrova). Zunar, Svetle (gen. Svetleta) itd.

c) Nektera priimske imena. Med temi se nahajajo nektera take, kakor med onimi pod b.), toda zaznamujejo čisto družega gospodarja, ne pa onega, čegar gospodarsko ime imajo: Albreht, Mlakar, Jesenko, Sedej, Gantar, Šinkovec, Celešnik, Ferlan, Kolenc, Žakelj, Kavčič, Stanonik, Bogataj, Oblak, Svetličič, Frelj, Primožič, Seljak, Otrin, Azbič, Tratnik, Demšar, Gregorač, Cegale, Bačner, Sorl, Tušar, Govekar, Jurjavčič, Malovrh, Velikovrh, Bekš, Rznožnik, Trpin, Jereb, Kenda, Grošelj, Blažič, Strel, Miklavčič, Kosmač, Kržišnik, Moré itd.

d) Nekaj sadnih imen a) jabolčnih: lesniko, médenik, cesar, cigan, okroglice, mužnikov, kosmač, čebulnik, mešančar, osolnik, itd. β) hruščinih: tepka, cepljenka, krvovenka, gospodična, ljubljansica, robarca, štruca, presedalka, vodenica, réparca, vogelnica, sraka, medvedovka itd.

e) Sadje s trdo pečko: črešnĳe, višnĳe, črešplĳe, črešpovci, cibare, slive.

Kakor povsod med narodom, je tudi pri nas marsikak naroden pregovor shranjen, ki je znan tudi po družih kraĳih, so pa tudi Žirovcem lastni, toda brez posebne vrednosti, in večina dokaz,

da našim ljudem manjka vljudnosti in boljše olike. Hranijo pa se pri nas lepe pripovedke in pravljice; toda težko jih izveš, kajti ni lahko dopovedati stari ženici, kakoršne največ vejo povedati, da je človeku resnica zvediti kaj enacega; misli le, da se norčuješ iz ženice. Pripoveduje se pa: o Kralju Matjažu, o povodnjem možu, o raznih strahovih in ljudeh, ki so »nazaj« prišli v svoji ali živalski itd. podobi; o Petru in Križču; (o rezanem hudiču), o morski deklici, o zakletih gradovih in princesinah; tudi vejo zakaj bolega krompir. (Bil je namreč bogatin pridelal v svojem času veliko veliko krompirja, pa ni maral ga jesti, revežem ga pa tudi ni hotel dati, torej ga je zakopal, in kazen za to se krompir črni — to ob kratkem.) Tudi marsikatera legenda se čuje v zimskih večerih po temnih kočah, med drdranjem kolovratnih koles; tako o sv. Balantinu, o sv. Marjeti, sv. Nikolaju, sv. Galu in enacega več.

Da še enkrat govorice naših ljudi omenim, moram reči, da nima veliko tujih besedi; naglašuje in zateguje se pri nas, kakor po vsej Poljanski dolini tudi, dobro, in čutiti je da razločujejo naglas, zraven pa še dolžino in kratčino posameznih zlogov. Govorijo navadno počasno, razločno, zraven pa glasno da je kaj; tako da jih že po tem lahko poznaš, če jih slišiš kje v mestu govoriti, da pridejo iz hribov, ker ti skoraj vpijejo v primeri z drugimi ljudmi iz mesta.

Čeravno hribovci, so vendar večidel prav dobrih glav, in marsikdo bi lahko zapustil nerodovitno hribovsko zemljo, ovseni kruh in ovseni močnik, kojega po več krajih uživajo, ali pa ga še nimajo o nekterih časih, če bi ga kdo spodbudil za časa in ga podpiral; posebno mladina bi lahko se seznanila z vednostmi, toda starši jo raji doma obdrže, čeravno imajo morebiti premoženje; da! še v farno šolo, ki se je v zadnjih treh letih po marljivi duhovščini kaj lepo vzdignila, nočejo pošiljati otrok, izgovarjajo se, da jih doma potrebujejo za pašo, za sadje pobirati; ali da je preda-leč v šolo itd.

Vendar pa je upati da bo zrastel kmalu nov rod iz sedanje učeče se mladine, ki bo znal ceniti šolske nauke, in sam bolj olikan od sedanjega, tudi svojim m'ajim dal priložnost več, nego je sam imel, da se zolikajo, da si opomorejo na duhu in telesu. Takrat ko bo naše ljudstvo tudi kaj bralo o kmetijskih, gospodarskih rečeh, ko bo dobilo veselje do tega, kaj se kaj po svetu godi, kaj častnik pripoveduje, pričakovati smemo tudi boljše stanje našega kmeta. Takrat bo on drugačen mož, kakor je zdaj; napredoval bode vedno bolj in bolj v gospodarstvu, prebuden iz dušnega spanja, se bo hrabro držal svojih po Božji in svetni postavi dodeljenih pravic; da gotovo bodo narodu slovenskemu sploh sijale lepše zvezde! Bog daj to le kmalo!

Oblak